

1909 ADANA ERMENİ OLAYLARI

Yayına Hazırlayan: Prof. Dr. Yusuf Sarınoy, Doç. Dr. Recep Karacakaya, İdeal Yayınları, İstanbul, 2012, 196 Sayfa

Prof. Dr. Yusuf Sarınoy ve Doç. Dr. Recep Karacakaya tarafından hazırlanan ve İdeal Kültür Sanat yayınlarından çıkan “1909 Adana Ermeni Olayları” adlı eser on üç bölümden oluşmaktadır. Büyük oranda arşiv belgelerinden yararlanılarak hazırlanmış olan bu çalışmada ayrıca İstanbul basınının da incelendiği görülmektedir.

Kitabın içeriğinin konuyla ilgili olarak gerek bilgi gerekse belge açısından son derece zengin bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Özellikle Adana olayları ile ilgili olarak Divan-ı Harp heyetlerinin oluşturulması ve yaptığı yargılamalar, olayların yatıştırılmasıyla ilgili alınan tedbirler, bölgeye gönderilen teftiş heyetlerinin çalışmaları, Ermeni patrikhanesinin olaylar karşısındaki tutumu gibi konular bu bilgiler arasında ilk sırada yer almaktadır. Yine olaylarla ilgili Mehmet Asaf Bey’in yargılanması, Muşeg Efendi’nin olaylardaki rolü, olaylarda ölenlerin sayısı, olaylar sonrası Türk-Ermeni ilişkilerinin durumu, olaylarla ilgili basındaki tartışmalar da bu çalışmada ele alınan konular arasında yer almıştır.

Kitabın yazarları tarafından konuya girmeden önce bu konuyla ilgili olarak çalışma yapacak kişilere bir ön bilgi ve fikir vermesi açısından 1909 Adana olaylarına genel bir giriş yapıldığı, Adana’nın Ermeniler için tarihteki stratejik, dinî ve tarihî önemine dikkat çekildiği görülmektedir. Bu çerçevede yazarlar, Ermeni tarihinde Kilikya krallığı dönemi olarak bilinen dönemden hareketle Adana’nın Ermeniler için ayrı bir önemi olduğuna dikkat çekmişlerdir. Ayrıca burada Ermeniler için tarihteki önemli dinî merkezlerden biri olan Sis Katagikosluğu’nun Adana vilayet sınırlarında olması nedeniyle son derece önemli ve kutsal bir yer olarak algılandığının altı çizilmiştir.

Adana olaylarıyla ilgili olarak oluşturulan teftiş heyetleri ve bu heyetlerin yürüttüğü çalışmaların geniş bir şekilde yer aldığı çalışmada,

Ermeni patrikhanesinin Adana Ermeni olayları karşısındaki tutumuna da değinildiği görülmektedir. Kitapta dikkat çeken bir diğer husus, 1909 Adana Ermeni olayları sırasında İngiliz Konsolosluğuna sığınan Ermeniler olmuştur. Ayrıca Divan-ı Harp Heyetlerinin teşkili ve faaliyetlerinin detaylı bir biçimde ele alındığı bu eserde, kaç kişinin mahkûm edildiği, ne kadarının Müslüman ve Ermenilerden oluştuğu ile idam, müebbet ve sürgün cezalarına yer verilmiştir.

Olaylar sırasında yargılanan Mehmet Asaf Bey ile ilgili olarak ayrı bir başlık altında ele alınan konular arasında, Mehmet Asaf Bey'in olaylar sırasında aldığı tedbirler, konuyla ilgili yazışmalar ve aldığı cezalar detaylı bir biçimde incelenmiştir. 1909 Adana olayları sırasında birinci derecede teşvik ve tahrikçilerden olduğu öne sürülen Adana Ermeni murahhası Muşeg Efendi'nin olaylardaki rolünün de incelendiği bu eserde, Muşeg Efendi'nin Adana Ermeni ruhani memurlarına gayrimeşru ve siyasi içerikli tamimler gönderdiği, Ermenileri Müslümanlar aleyhinde kışkırtarak silahlanmaya teşvik ettiği ifade edilmiştir.

“Olaylarda Ölenlerin Sayısı” başlıklı bölümde ise 1909 Adana olayları sırasında Türkler, Ermeniler ve yabancı kaynakların verdiği kaynaklar ortaya konarak, bu rakamlar arasındaki çelişkilere dikkat çekilmiştir. Kitapta dikkat çeken konular arasında, olaylar sırasında zarar görenlere yapılan yardımlara dair bilgilerin verildiği bölüm de yer almaktadır. Adana olayları sonrasında devletin olaylardan etkilenenlerle ilgili olarak ciddi tedbirler aldığı, öncelikli olarak vilayet dâhilinde huzur ve asayişin devamını sağlamaya çalışan yetkililerin bölgeye tıbbi yardım gönderdiği kaydedilmiştir. Ayrıca Adana ve civarında başlayıp Halep'e kadar yayılan olaylar esnasında mağdur olanlar ile yetimlere yardımda bulunmak üzere 20 Nisan 1909 tarihinde Patrikhane tarafından da bir heyetin görevlendirildiğine işaret edilmiştir.

1909 Adana Ermeni olaylarının ardından Türk-Ermeni ilişkilerinde yaşanan gelişmelerin de yer aldığı bu eserde, olayların ardından İzmir murahhasası Turyan Efendi'nin istifasıyla birlikte iki toplum arasında yeniden bir sıkıntı yaşanmaya başlandığı, patrik Turyan Efendi'nin istifasını geri almayarak diğer vilayetlerdeki murahhasaların da istifasına yol açtığı ve bunun, Türk-Ermeni ilişkilerindeki son durumu daha da gerginleştirdiği kaydedilmiştir.

Adana olaylarıyla ilgili olarak basında yer alan tartışmaların bulunduğu son bölümde ise olaylarla ilgili olarak gazetelerin adeta birbirini suçlama yarışına girdikleri, özellikle Ermeni gazetelerinin kullandığı üslubun, gerginliği daha da tırmandıracak mahiyette olduğu kaydedilmiştir. Buna göre İstanbul'da yayımlanan Ermeni gazetelerinde Adana olaylarında

sadece Adanalıların değil tüm Türklerin suçlandığı ve Ermeni gazeteleri arasında birbirinden farklı bakış açısına sahip yazıların yayımlandığına dikkat çekilmiştir. Öte yandan olaylarla ilgili olarak Türk gazetelerinde çıkan haberlerin daha yapıcı içerikte olduğu ve hükümetin de İstanbul gazetelerinin Adana olayları hakkında kamuoyunu olumsuz etkileyecek yazılardan kaçınılmasını istediği belirtilmiştir. Bu bölümde ayrıca Tasvir-i Efkar, De'bats, Standart, Temps, Matin, Meşak, Tanin, Jamanak, Puzantiyon ve Servet-i Fünun gibi yerli-yabancı bir çok gazetenin konuyla ilgili yayınlarına yer verilmiştir.

Sonuç olarak 1909 Adana Ermeni olayları sırasında yaşanan gelişmelerin detaylı bir biçimde ele alındığı bu eser, Meşrutiyetin ilanı ile birlikte Türk-Ermeni ilişkileri açısından adeta yeni bir dönem olarak değerlendirilebilecek olan sürecin yüzeysel olduğunu ortaya koyması açısından dikkate değerdir. Ayrıca olayların başından itibaren ne tür gelişmeler yaşandığı, olayların yerli ve yabancı basındaki yansımaları ve olayların Türk-Ermeni kamuoyu üzerindeki etkilerini de detaylı bir şekilde arşiv belgeleriyle birlikte ortaya koyması açısından önemli bir çalışmadır.

